

Gyórfy a matyók különösségig szemérmes családi életéről, népszokásairól, de itt csupán azt a részletet emeljük ki, amely olvasóinkat talán legjobban érdekli: a népviselet és a matyóhímzés problémáját.

Sokakra nézve csodálós lesz a válasz: Gyórfy rajzokkal, adatokkal és a még ma élő öreg emberek tanúságával bizonyította be, hogy a borsodi matyók a mult század közepén még épolý egyszerűen öltözködtek, mint a többi alföldi magyarok. Az 1857-iki *Napkelet* is ilyenek rajzolja őket. A mai dísz viselet csak a mult század második felében alakult ki. Mikor az öltözködés már elfajulóban volt és a gyári flutterek és aranyaszomántok elhatalmasodtak a motívumokon, a katolikus papság nyilvánosan elégette ezeket. Azóta nem is viselik, de az arany-özüst helyére sárga-fehér vonalak léptek. A közismert matyóhímzések sem egyenes lezármazottjai a régi, primitív, egyvagy kétszínű matyóhímzéseknek, hanem a mult század közepén a szücs-hímzések utánzása nyomán fejlődtek ki s lettek sokszínűvé. Gyórfy véleménye szerint a matyóhímzés ma is fejlődőben van és ha a silány tömegmunkától eltekintünk, igen szép példányok tesznek tanúságot a magyar népművészet fejlődéskéességéről.

Gyórfy előadását még *Ébner Sándor* egészítette ki, a matyó betlehemi járást mutatva be gyönyörű színes felvételekben.

Itt is akad valami kövesdi sajátosság: nem a fiúk betlehemeskednek, hanem a lányok öltöznek legényruhába és adják elő mondókájukat.

Gyórfy minden művét a legmelegebben ajánlhatjuk az olvasóközönség legszélesebb rétegeinek: csak az efféle tanulmányokon ismerjük meg igazán a magyar földet és népet. Erre pedig mindnyájunknak törekednünk kell, mert a hazaszeretet üres, hiú érzés marad, ha nincs mögötte a haza igazi ismerete. De a tudományos és magánkiadóvállalatoknak is közre kellene működniök ezen a programon. Még ma sincs olyan könyvsorozatunk, melyben a művelt magyar nagyközönség megtalálná az igazi magyar értékeket: a magyar föld és nép rajzát, az igazi magyar népmesét, a magyar nép antropológiáját, társadalmi rajzát stb. És hol vannak az elveszett területek hasonló tudományos és népszerű ismeretesei?

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Edward Childe Carpenter amerikai színműró (kit a világért sem szabad összetéveszteni Edward Carpenter angol anarchista íróval) *Aglegény apa* című vígjátékát merőben ötletra építette fel. Erről az ötletről az előzetes reklámok azt híresztelték, hogy olyan ritka jó «trouville», mely önmagában is biztosítja a sikert. Mi majdnem megfordítva látjuk a dolgot: Carpenter ügyességét inkább az bizonyítja, hogy ötletra ellenére is kellemes, mulatságos darabot alkotott. Maga az ötletra ennyi: Sir Basil Winterton, dúsgazdag birtokos, nyugalmazott világi, kegyetlenül unatkozik, mintegy bűnhődésül azért, hogy világljáró ifjabb éveiben túlságosan keveset unatkozott. E hajdani szórakozások még ma is jelentékenyen megterhelik budget-jét: a világ három pontjára folyósít busás tartásdíjat három igen különböző temperamentumú, de egyformán elhagyott Pillangó kisaszszonynak, s neveltetési díjat az ezek gondjaira maradt gyermekeknek. A gyermekeket mindeddig nem is látta. Most azután fejébe veszi, hogy ügyvédjével összeszedeti az egymás felől mit sem tudó csemetéket, s valamennyit odatelepti kastélyába, — jöjjön, aminek jönnie kell.

Kettős veszedelme is van ennek az ötletra. Először is nem túlságosan finom. Sir Basil nem az apai érzés ébredése indítja elhatározására, hanem csak léha és frivol kíváncsiság. Azután meg: ha az ötletra megvalósítása hálás és tarka színpadi helyzeteket ígér is, a kibogozása aligha fog minden erőszakosság nélkül megadni.

Carpenter e Szilla és Karibdisz között ügyesen kormányozza csónakját. Mindjárt kezdetben kilúgoz a témájából minden bántó realitást: megéretteti, hogy csak afféle színpadi kereszt-rejtvényt akar feladni. S azután nyomban szemünk elé tárja — gyorsan pergő, változatosan megírt jelenetekben — az ügyvéd gyűjtőútjának három állomását, Manchesterben, hol egy vadóc zeneszerző - süvölvényt —, Firenzében, hol egy énekesnő-jelölt bakfist — s Newyorkban, hol egy felettebb öntudatos telefonoskisasszonyt kapacitál — valamennyit sikeresen, — hogy szíveskedjenek Sir Basil-hez beállni — gyermeknek.

A második felvonásban együtt van az egész társaság, a különböző nemzeti, ségű gyermekek meg vannak egymás.

sal elégedve s nyomban szakszervezetbe tömörülnek érdekeik esetleges megvédése céljából; afféle csöndes társra tesznek szert a fiatal ügyvédben is, ki az amerikai telefonoskisasszonynál érzelmileg érdekelve van. Az agglegény apa a gyerekeknek Homeros zajos darvaira emlékeztető beköszöntésétől először egy kissé megszeppen, de apai szigora még működésbe sem léphet, mikor észrevétlenül megmozdul benne az apai szeretet. Carpenter ezen a ponton fogja meg a közönséget néhány valóban igaz, lélektanilag helytálló mozzanattal. Az öregedő férfi lépésről-lépésre kapitulál a győzedelmes fiatal-ság előtt, megifjodik örömeiktől, együtt izgul velük izgalmaikban. A franciás kiindulópontú darab itt hamisítatlan angolszáz ízt kap, humora kissé nyers, de szívből fakadó.

S végül jön a kibontakozás — kényszer. Ebben aztán van is némi kényszerdedtség. Az agglegény apából előbb törvényes apát kell csinálni, ez meg is történik: Sir Basil rendre adoptálja a «próbaidős» gyermekeket. A törvényes apa pedig még örömapává is előlép, ez az ex-telefonoskisasszonynál minden akadály nélkül megesik, őt a szerelmes ügyvéd végül is elkönnyvelheti fáradozásainak honorárium-többleteként. Már a manchesteri zongora-titán meg a firenzei énekes-lányka közt ébredő szerelem némi aggodalomra ad okot, valameddig szerencsésen ki nem derül, hogy a fiú származása körül gyakorlati gondolkozásu mamája némi kis önkényes dátumkiigazítással élt, ez tehát csak amolyan ál-fiú, alkalmas rá, hogy valódi vő legyen belőle.

A keresztjejtvény — habár egy kis csúfissal-csavarással — meg van oldva.

Ha francia szerző írta volna meg a darabot, finomabban vezette volna vonalát, talán némi reminiszcenciával a Sardou-féle *Agglegények* tónusára. Angol szerző kezén valami dickens-i kandalló-duruzsolás került volna bele. Carpenterben sok az amerikai keménység és faragatlanság, de van benne nyílt becsületesség is: nem mélyencedik, nem társadalmi-problémázik, mulatságos, friss színpadi játéknál többet nem ígér, de amennyit ígér, annyit tisztességgel be is vált.

Kár, hogy Zágón Istvánnak egyébként könnyen perdülő fordítása a szóvegy némi nyerseségeit a pesti argot út-szélségeivel téveszti össze. Sir Basil kastélyában beszélhetnek szaloniatla-

nul, akár bárdolatlanul is, de — jasszul talán mégsem.

A Magyar Színház az évad egyik legjobb előadását produkálta az épen nem könnyű színpadi feladatok megoldását kívánó darab színrehozatalával. Minden pompásan pergett, a megnyitó képeknek megvolt a külön hangulatuk és érdekességük, Sir Basil otthona is kedves, barátságos levegőt árasztott.

Az előadás lelke Hegedűs Gyula volt, az agglegény apa szerepével a színház neki kívánt kedvében járni; a választás szerencsésnek is bizonyult: Hegedűs egész kedvvel és odaadással állt feladatának szolgálatába. Az alak pompásan vág egyéniségéhez, benne úgy mozoghat, mint a tökéletesen rászabott ruhában. Egy-egy hangsúllyal, egy-egy tekintettel valódi mélységet éreztetett ott is, hol szerepének szavai meglehetősen a felszínen mozognak. Ez az az egyéni varázs, amivel valamikor Ujházi Ede tartotta hatalmában közönségét. Titkos Ilona is elemében volt: kedvére keverhette a hányivetiséget a szív komolyabb hangjaival; ilyenkor ő mindig színes és érdekes. A fiatal Neményi Lili egyelőre bájos énekével ringatta firenzei hangulatba hallgatóit, játékában még sok a kiegyenlítetlenség, noha egy sirdogáló jelenetben e részben is eljutott a biztató ígéretil. Jávor Pálban megvolt a zenei terrorfiú kellő frissesége, helyel-közzel szívet is éreztetett nyers ágálásai mögött, de — épen alakításának egyensúlya érdekében — tompítania kellett volna a brutálisabb fordulatokat. Z. Molnár László zsembe öreg orvosa jeles epizód-rajz s az a Gombaszögi Ella bővérű olasz exprimadonnája is. Ebben a színész-nőben feltűnően gazdag a fantázia, figuráit tökéletesen magára veszi s őszinté, meleg kedéllyel kelti életre. Dénes György ügyvédjéből épen ez a színészi beleélés hiányzott, szerepét inkább csak úgyesen és elegánsan végigszaladgálta.

*

A Belvárosi Színház újdonságának, Békefi István és Vadnai László *Ez az én esetem*... című bohózatának harmadik felvonása azzal kezdődik, hogy egy hotelszoba ajtószámát ravasz fondorlattal kicserélik. Mire a darab befejeződik, a rosszajú kritikusan az a vészes gyanu ébred, hogy művükkel — valami végzetes tévedés következtében — a szerzők is ajtó tévesztettek. Drámái színházba eddig amúgy sem voltak bejáratosak, korábbi termékeik

(ezek száma a százat is meghaladja) egytől-egyig kabaréék és operettszínházak deszkáin zajlottak le. Efelől ugyan még elérkezhetek volna arra a színpadra is, hol nem is régen Romain Rolland és Strindberg aratott úgynevezett «közönség-siker»-t, hanem akkor mégis a küszöbön kívül kellett volna hagyniuk a kabaré- és operett-stílusnak legalább is legolcsóbb és legátszatagabb fogásait. Hogy darabjukat becsületesen, kertelés nélkül bohóztatnak nevezik, az ellen semmi kifogásunk nem lehet; ez nem a legmagasabb műfaj ugyan, viszont semmivel sem lesz különb azáltal, ha — mint mai nap divat — «játék»-nak, «színpadi groteszk»-nek vagy bármi egyéb csodabogárnak címezgetjük. Jó bohózatot írni nem büntető törvénykönyvbe ütköző cselekmény, igazán szólva: nem is lenézni való írói teljesítmény.

De hogy az udvarló a férj elől a «véletlenül» megszökött inas libériájába menekül s ezzel az inast terhelő gyöngylopás gyanujába keveredik; hogy a férj «kis barát»-jével a férjhez érkező vendég a vonaton liaisont köt s a nőcskét a férj lakására invitálja; hogy ez a kalandéhes apa-vendég leányát egy tudtán kívül amerikai örökséghez jutott pesti fogorvoshoz akarja nőül adni, aki viszont nem más, mint a háziasszony lakásán inasruhában bujkáló udvarló; hogy a harmadik felvonásban az egész társaság abban a kicserélt ajtószámú balatonfüredi hotelszobában bukdácsol egymás hegyén hátán, ki fürdőruhában, ki kombinében; hogy közben «aktuális» vicceket hallunk a lillafüredi melegvízkutatásról, meg a hófúvás következtében Székesfehérvárott elrekedt balatoni vonatról: mindez azt a feltevést keltheti bennünk, hogy vagy a szerzővel együtt mi is házzámot tévesztettünk, amikor a Belvárosi Színház előadására váltottunk jegyet, vagy pedig a Belvárosi Színház szánta rá magát annak az emberbaráti feladatnak vállalására, hogy a megszünt Folies Caprices és Kis Komédia elárult közönségét a jövőben ő fogja szellemi táplálékkal ellátni.

Azt az ügyességet, aminek a darab szerzői a maguk régebb területén már elég jólélet adták, ettől a közös termékűktől sem óhajtjuk elvitatni, pedig úgy hírlírik, hogy ez pályájukon az Opus I., melyet minden egyéb művet megelőzve, még érettségi bankettjük hangulatában ötlöttek. Félős, hogy ezekután valamennyi «beérkezett» ka-

barészerző előkeresgéli tizennyolcéves korában világrahozott zsenyéjét s jelentkezik vele a Belvárosi Színháznál, mely — úgy tetszik — nagy fogékony-ságot mutat az irodalmi primeur-ök iránt.

Az ilyesmivel a színház ugyancsak lebecsüli a közönséget, le még a saját színészgárdáját is. Gózon Gyula ép ebben az évadban megmutatta, hogy mélyebb jellemrajzra is képes, gazdag kedélyű kórikus, minek hát efféle olcsójanos feladatokra fogni? Ő az álinas udvarló. — Hallatlanul mulatságost — mondják alakítására a nézőtér szellemi kiskorújai. Mi inkább lehangolóan mulatságosnak találjuk, bárgyú gyámoltalankodásokra és kültelki grimaszokra szorítva. Bilicsi Tivadar egyik szerepben már jelezte azt az irányt, amelyben tőle jót, talán értékeset is lehetne várni, — nosza, olyan helyre állítják, ahová pontosan nem való. Lázár Máriát vendégül hívták a feleség szerepére, de ez a szerep valóban nem az, amiben fiatal színész nő végre komolyabb és többetérő jelzöt is szerezhetne neve mellé annál, amit eddigi színpadi szereplése során kritikusai mindig készséggel kiutaltak, hogy t. i. «szép» és «megkapó» színpadi jelenség. Kívánjuk is neki minél előbb azt a feladatot, melyben majd szépségén túl tehetségével is «megkaphat».

A rendezés abból indult ki, hogy itt minden hatást a «színházi képtelenségek» minél nyiltabb bevallásával kell kicsiholni s ezzel tagadhatatlanul legjobban is szolgálta a darab stílusát.

*

Ez ósdinak született «újdomság» után valóságos lelki felüdülés volt végignézni Kisfaludy Károly százszentendős vigjátékának, a *Csalódások*-nak nemzeti színházi felújítását. Beülünk a nézőtérre amolyan «nagyapáink jószága» iránt kötelező kegyelettel s egyszerűen csak azon kapjuk magunkat, hogy őszintén, szívből mulatunk. Ezeket a váltig ismert, százszor utánczott figurákat ma is bízvást előszedhetni csöndes szendérgésükből; valahányszor jó színészek gondjaira kerülnek, megindul bennük a vérkeringés, szavukat átjárja az élet melege, kacagásukat egy temperamentumos író kitörő játékos kedve. A filológia itt régen elvégezte a magáét, patikamérleglen kimutatták, mennyi e naiv bonyodalmakban a kotzebuei örökség. De próbálnák csak elővenni a forrást, a mintát: elnyelni

az ásitás. Kisfaludyt élteti az írói hűség és lelkeség; szívét vitte bele a játékba s a szívnek ez a kedvessége ma is át- meg átút hervadozó szövegén.

Ily művek felújításához nagy szeretet, finom stílusérzék s a primitív keretekbe behelyezkedni tudás kívánatik. Mindez megvolt a Nemzeti Színház szép munkájában. Az újonnan felszerelt forgószínpad igénybevételével visszaállították a darab kompozícióbéli zavartalanságát; derűs, jóhatású díszletek közé fogták a képeket, szép színegyüttesbe öltöztették a szereplőket. Jóleső harmónia volt a játékban is, senki sem ugrott ki a stílusból, senki sem csapott át olcsó karikatúrába.

Mátray Erzsí és Lehotay Árpád szerelmes párja nemcsak szép volt, hanem egészen korhangulatot keltő is; amaz a megelevenedett Barabás-kép, emez az eszményi századeleji gavallér, némi enyhe wertheri árnyalattal. Horváth Jenő plánuszövő inspektorát már régebben is láttuk, de ilyen közvetlennek s ép azért létszerűnek még soha. Kiss Irén Luca kisasszonya is most még tartózkodóbb a szélsőbb eszközök használatában: valósággal mintaképe a kómikai diszkréciónak. Kürti József egyéniségéhez igen jól vág Mokány szerepe, benne nemcsak valódi magyar ízt érezet, hanem a parlagi külső alatt valódi úri lelket is. Lígeti Juliska kacagása a tisztaszívűség nemes hangszere, Ághy Erzsí pedig valóságos specialista a fiatal lány felszeg bájának bemutatásában. Végül meleg dicséretet érdemel Bodnár Jenő, az uradalmi kertész kurta, de kitűnő szerepében, melyhez Ujházi Ede játékának emléke fűződik. Bodnár ezzel az emlékekkel is meg tudott birkózni: élő és eredeti volt, mosolyfakasztó és ugyanakkor megható.

Rédey Tivadar.

Képzőművészeti szemle.

Az Ernst-múzeum kiállítása. A millénium évtizedének görög tüzes történelmisége után, amely történelmi festészetünknek körülbelül befejeződését jelentette, mintegy három évtizedig alig jutott valakinek eszébe, hogy történelmi festészetet követeljen művészeinktől. Messzire túlhaladná e beszámoló kéréteit és céljait, hogy e hirtelen változás okát keressük. Csak a tényt állapítjuk meg és vele szemben azt, hogy újabban, viszont elég gyakran nyilvánulnak meg olyan óhajások és törekvések, melyek kulturális életünk tényezői közé törté-

nelmi festészetünket is fel szeretnék támasztani, mint a nemzetépítő nacionalizmus egyik leghatékonyabb eszközt.

«Ha a művész a maga művészetével beszél, megérteszi, megszólaltatja a nemzeti multat; ha érzékelhetővé teszi a mult eseményeit, emlékeit; ha akár a mult, akár a jelen, sőt talán a jövő képeivel is fokozza a nemzeti érzelmek erejét, képe vagy szobra látára hevesebben dobog a honfiszív, elszorul, vagy kitágul a kebel, ökölbe szorul a kéz» — írja *Dóczy Jenő* ama tanulmányában, mely a nacionalizmus és a képzőművészet viszonyát elemzi és egy új történelmi festészetet sürget. De nemcsak őt, hanem másokat, sőt a művészeket is foglalkoztatja egy új monumentális festészet álma, amely az impresszionizmus individualista és polgári művészetét után nagy tömegek lelkéhez szóló kompozíciókat teremt. Az expresszionizmus például, amidőn élesen szembefordult közvetlen elődjével és egy új művészet hajnalát hirdette és ugyancsak monumentális feladatokra készülődött, végső eredményben szintén az egykori fresko hívatására, hatalmas épületek falának kompozíciós díszítésére gondolt.

Nem csoda tehát, hogy amidőn az állam művészeink foglalkoztatása végett újabban megbízásokat juttat, olajfestményeikkel középületeink falát óhajtja díszíteni. Így kaptak rendeltést nagyobb méretű, falfestménypótló ábrázolások készítésére *Rudnay Gyula* és *Iványi-Grünwald Béla* is. Ebből az akcióból az Ernst-múzeum kiállítása *Rudnay Gyulától* két, *Iványi-Grünwald Bélától* egy lejtászó lelki élet egymásban tükröztesével kellett volna összekapcsolni, amilyen feladatok szemléltető megoldásával a haldokló történelmi festészet a XIX. század végén sokat, bár legtöbbször eredménytelenül bajlódott.

Grünwaldnak sem sikerült, ami nem is csoda, hiszen ilyen komplikáltan egybeszővődő lelkifolyamatok ábrázolásával egykori, nyugodt létezését hirdető dekoratív kompozícióin sohasem nyugodt és nagyvonalú formaadás helyett most részben naturalisztikusan, részben egy *Vaszary Jánosra* emlékeztető színexpresszionizmussal építette fel képét, melynek nagy méreteit azonban egyáltalában nem tudta kitölteni. Mert hiszen még az ekkora terjedelmes felnagyított harsogó színakkordok sem